

PUČKI PRIGODNI TEKSTOVI 19. STOLJEĆA
U SLAVU 'SLAVENSKIH APOSTOLA' ĆIRILA I METODIJA

Divna ZEČEVIĆ, Zagreb

Prigodni tekstovi u prozi i pučkom desetercu iz pera pučkih pjesnika kao što je na primjer Juraj Kapić,¹ ali i poznatih književnih i kulturnih pregalaca koji u 19. stoljeću pišu o značenju Ćirila i Metodija² u nastojanju da informiraju i pouče najširi sloj pučanstva, pokazuju da je ideja o južnoslavenskoj i sveslavenskoj zajednici našla i prepoznala u Ćirilu i Metodiju svoju zastavu i neosporni dokaz za stoljetnu kulturnu i vjersku utemeljenost slavenskih naroda; taj se dokaz iznosi u kontekstu u 19. stoljeću osobito razvijenog osjećaja suprotnosti u odnosu na zapadni svijet.

U okviru ideje, ali i mita, o slavenskoj zajednici i srodnosti slavenskih naroda, došlo je do uskrsnuća značenja pojave i djela Ćirila i Metodija kojih je dvostruko bratstvo po krvi i životnom pozivu trebalo poučno predstavljati i vrhunski simbol porodične povezanosti svih Slavena. Od trideset godina, od ilirizma, ističe se cijelim 19. stoljećem potreba za bratstvom slavenskih, osobito južnoslavenskih naroda, s pozivom na slogu. Poziv na slogu ostao je trajni i uporni lament 19. stoljeća. Treba istaći da se poziv na slogu javlja kao poziv na povratak prvotnoj, iskonskoj slavenskoj bratskoj slozi o čijem postojanju u dalekoj prošlosti govore popularne domorodne pjesme s izvjesnošću u koju nije poželjno sumnjati. Tko u to posumnja,

¹J. Kapić, autor pučkih pjesama koje je objavljivao u »Pučkom listu«. 1891. godine objavio je: *Pismu o svetim slovinskim apoštolima Ćirilu i Metodiju*, »Pučki list« U Splitu, 4. srpnja 1891. br. 5. god. I, 34-35. Pjesmi prethodi na naslovnoj strani lista slijedeći tekst: »Svetoj braći slavjanskim apostolima Ćirilu i Metodiju čiji blagdan sutra po svemu okolišu zemaljskomu Kristova crkva - slavjanski narod osobito svetkuje-slavi-štuje. »Pučki list« bez pomoći s neba u ništa se ne uhvaćujući da puk naš u duhu vire-narodnogâ prava-ponosa-prosvitli-ojača-naputi-u njihove se trude patnje ugledajući za svoje odvitnike njih odabirajući pod njihovo se pokroviteljstvo stavljajuć - svaku blagodat nad narodom našim u njih proseći kliče: Slava vam na nebu božji ugodnici - slava dika na zemlji naroda našega miljenici - Slava!»

²O značenju djela Ćirila i Metodija pisali su u prozi i stihu: J. J. Strossmayer, P. Pre-radović, J. Sundečić, J. Tombor.

svrstava se u neprijatelje, pa u jednoj pjesmi takav: »sâm pod kosu leti smrti«³ Poziv na slogu predstavlja, dakle, poziv na povratak u izgubljeni slavenski raj. Pučke pjesme posvećene Ćirilu i Metodiju obraćaju im se s molbom i molitvom da izmole slogu izmučenom slavenstvu.

U kontekstu južnoslavenske i sveslavenske ideje treba promatrati i svesrdnost u prihvaćanju i populariziranju, u pučkom desetercu i prozi, ideje o ponovnom uspostavljanju jedinstva crkve. Nije riječ, naime, samo o odjeku papine enciklike: »Grande munus«, nego i o izrazu duha vremena, pa se prihvaćanje te ideje, način pisanja o potrebi crkvenog jedinstva, promatrano u širem društvenom kontekstu, ukazuje i kao jedna od manifestacija ideje o uspostavljanju davno izgubljenog raja.

Prihvaćanje ideje o ponovnom jedinstvu crkve predstavlja specifičnu karakteristiku hrvatskog 19. stoljeća već i po tome što ideju o jedinstvu nije prihvatila druga vjerska institucionalna strana. Uz poziv za uspostavljanjem odavno narušene iskonske i rajске bratske slavenske sloge, ideja o jedinstvu crkve javlja se kao komplementarna općoj ideji slavenske sloge. U tom je smislu slavljenje Ćirila i Metodija u 19. stoljeću bilo od primarnog značenja. Pod zastavom njihova imena popularizira se za najširi čitateljski sloj značenje slavenske uzajamnosti u objavljenim člancima, pjesmama, prigodnim govorima, propovijedima i molitvama namijenjenim usmenom komuniciranju s vjernicima. Za one do kojih tisak ne dopire, preporučuje biskup Strossmayer u: »Korizmenoj poslanici« svećenstvu da s pukom mole određene molitve:

»I poslije svete mise i poslije večernje imaju se s pukom izmoliti tri »Oče naša« i tri »Zdrave Marije« na slavu i poštenje svetih slavenskih apoštola Ćirila i Metoda, ne bi li Bog njihovim posredovanjem dao, da svi vladari kršćanski žive u slozi, da se sva krivovierstva na svietu izkorene i da se sav sviet, osobito pako svi Slaveni čim prije u jednoj svetoj vjeri i crkvi slože i sjedinu.«⁴

Mogućnost da se ponovno uspostavi odavno narušena slavenska sloga, poziv na »povratak« u ilirsko kolo, da se realizira ono što je bilo već jedanput u čovjekovu posjedu; izraz je cikličkoga shvaćanja, vremena i u suprotnosti je s kršćanskim, linearnim poimanjem vremena.

»Mitolozi su utvrdili da narodi arhaične svesti i danas mogu da zamisle velike socijalne i nacionalne pokrete samo kao vraćanje početku.«⁵

³D. Zečević, *Pučke tiskane pjesmarice omiljenih i rado pjevanih pjesama 19. stoljeća u poučnoj društvenoj, političkoj i književnoj funkciji*. »Naše teme« sv. 1986.

⁴J. J. Strossmayer, *Korizmena poslanica*. Glasnik biskupija bosanske i sriemske. U Djakovu, 15. veljače 1885, broj III, Tečaj XIII, 58. Uređuje: Dr J. Kuhner.

⁵M. Popović, *Vidovdan i časni krst*. Ogledi iz književne arheologije. Slovo ljubve. Beograd 1976, 117.

Karakteristično je da mlada građanska klasa u razdoblju ilirskoga pokreta razvija mitsku svijest koja se u popularnim domorodnim pjesmama očituje kao cikličko shvaćanje vremena, pa se u odnosu na kršćansko, linearno shvaćeno vrijeme građansko poimanje vremena javlja kao retardacija i kao znak procesa sekularizacije.⁶

Početkom 19. stoljeća i na srpskoj strani očituje se cikličko shvaćanje vremena, ali u drugačijim okvirima ustanaka Srba 1804-1815, kao i kasnije tokom stoljeća. Miodrag Popović konstatira:

»Ondašnje intelektualce, kao magijskom silom, privlače minula vremena, koja su za njih izvor, početak, raj. U znaku buđenja narodnog duha, oni i epohu u kojoj žive doživljavaju kao obnovu onoga što je nekada bilo, kao novo rađanje.«⁷

1885. godine slavenski svijet proslavio je tisućnicu Metodijeve smrti i na pučkom književnom planu u karakterističnom institucionalno-vjerskom nadmetanju što se očitovao u popularizatorskim tekstovima o solunskoj braći. Pučka književna propaganda bila je djelatna na obje strane.

U knjizi koja je bila tiskana u Petrogradu i namijenjena besplatnoj razdiobi, ispriповijedan je za pravoslavne vjernike život Ćirila i Metodija, a prethodi mu i mali uvod o raskolu. Svezak je dostupan u Nacionalnoj i sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu. Naslov je: »Svjattye Kirillъ i Methodij, apostoli slavjanskie. Izdanie S. Peterburgskago Slavjanskago Blagotvoritel'nago Obščestva ko dnju tysjačljatija blažennoj končiny Sv. Methodija/6. Aprjelja 1885. goda/. Dlja Bezplatnoj razdači. Sanktpeterburg. Vъ Synodal'noj typografii.«⁸

Na uvodnim stranicama kazuje se kako prije raskola nije bilo pravoslavnih i katolika, nego su svi bili kršćanske vjere, pa se zaključuje da je tada i papa rimski bio također pravoslavni kršćanin kao i ostali patrijarsi: carigradski, aleksandrijski, antiohijski i jeruzalemski.

»Každyj imjelъ svoju oblastъ i vsje meždu soboju sčitalisъ ravnymi. Togda ne bylo razdjelenija meždu pravoslavnymi i rimskimi katolikami: u vsjehъ byla odna hristijanskaja vjera. Papa rimskij bylъ takoj že pravoslavnyj, kakъ i pročie patriarhi.«⁹

⁶Vidi bilješku br. 3.

⁷M. Popović, navedeno djelo, 125.

⁸»Sveti Ćiril i Metodije, slavenski apostoli. Izdanje Petrogradskog slavenskog dobrotvornog društva za dan tisućugodišnjice blažene smrti sv. Metodija (6. Aprila 1885). Za besplatnu razdiobu. Petrograd. U sinodskoj tipografiji.«

⁹»Svaki je imao svoje područje i svi su se međusobno smatrali ravnopravnima. Tada nije bilo podjele na pravoslavne i rimske katolike: svi su bili jedne kršćanske vjere. Rimski papa bio je također pravoslavni, kao i ostali patrijarsi.« Navedeno djelo, 2.

Činjenica da je Ćiril pokopan u Rimu, književno je osvjetljena s gledišta druge institucionalne strane poučnom predajom u kojoj se javlja motiv nepomične nadgrobne ploče koju uzalud pokušavaju podići oni koji nisu pravovjerni:

»Latinske episkopi hotjeli posmotrjatъ Kirilla vъ grobu, kak on ležitъ, no im grobъ ne otkrylsja: skolъko ni trudilsъ, ne mogli podnjatъ kryški; tak i pustili vъ zemlju.«¹⁰

Funkcija je nepomične nadgrobne ploče da se pokaže kako samo jedna strana može biti ispravna. Zato se druga strana uzaludno muči oko podizanja ploče.

Samo pet-šest godina ranije, svećenik i biskup Ivan Antunović u opsežnoj knjizi: »Bog s' čoviekom na zemlji. Djelo predstavljajuće trojedina Boga u doticaju s' čoviekom, u svih njegovih vjerskih i društvenih odnošajih« istu činjenicu, Ćirilov grob u Rimu, tumači u prilog crkvenomu jedinstvu:

»Čudnovata milost božja je odredila, da je Cyril u Rimu umro i pokopan bio, kao da ostaje u zalog vjernosti Slavenâ prema rimsko-katoličkoj crkvi...«¹¹

U pučkoj poučnoj književnoj funkciji nalazimo u Petrogradskoj knjižnici zapisanu i usmenu predaju o stopalima Ćirila i Metodija koja su bila otisnuta u kamenu, kako piše, kao da je kamen pijesak. Kaže se da su moravski Slaveni dugo čuvali taj kamen, ali ga danas (tj. 1885) više nema i nitko ne zna kako je i kuda nestao. Usmene predaje o tragovima stopa na kamenu vezuju se uz imena legendarnih junaka velike, nadnaravne snage, otuda i usporedba kamena s pijeskom, što treba ukazati na nadnaravnu nadmoć i snagu 'slavenskih apostola'.

Hrvati su proslavili tisućnicu Ćirila i Metodija kao vrhunsku potvrdu svoje slavenske orijentiranosti. Hrvatsko 19. stoljeće obilježeno je idealizacijom slavenstva koja vodi do mita o slavenskoj pripadnosti i zajedništvu.

Trajni književni i politički poziv na slogu pretpostavlja postojanje nesloge, ali i mogućnost da se ponovno uspostavi mitska, prvotna bratska sloga. U pučkim pjesmaricama omiljenih i rado pjevanih pjesama 19. stoljeća, prenose se iz jednog izdanja u drugo - domorodne pjesme ilirskoga preporeda s pozivom na »povratak« u složno slavensko kolo.

Najbolji primjer pučke književne idealizacije slavenskoga raja nalazimo u propovijedi Josipa Marića: »Propovied prigodom tisućnice slavenskih apostola sv. Ćirila i Metoda obslužene u prvostolnoj crkvi zagrebačkoj, a rečena od prečasnog

¹⁰ »Latinski episkopi htjeli su vidjeti Ćirila kako leži u grobu, ali grob im se nije otvorio; koliko god su se mučili, ploču nisu mogli podići, pa su ga tako i ostavili u zemlji.« Navedeno djelo, 26.

¹¹I. Antunović, *Bog s' čoviekom na zemlji*. Vac 1879, 489.

gosp. Josipa Marića kanonika« u »Zagrebačkom katoličkom listu« 1863. godine. Idealizacija kao da ne poznaje granica, pa su tako Slaveni i u poganstvu pošteniji i razumniji od ostalih tzv. velikih naroda:

»Ali od Slavjanah, na čest zdravoga im razuma i poštena srдца reći se može: da tako gadne bogove, kao što ih kod Grka i Rimljana bijaše nit izumjeti, nit u nje vjerovati mogoše.«¹²

Slijedi slika slavenskog raja i Slavena, maksimalno apstrahiranoga i urešenoga vrlinama:

»Slavjan je janje kod kuće, a lav u boju, mrav u polju, a sokol u gori, pak opet um mu je sklon za vjeru, srdce sklono na pokornost a volja na poslušnost. On vladara svoga obožava, starješinu poštuje, a sve ljude ljubi. Neima plemena pod nebom, koje bi se kao Slavjan između sebe ljubilo. On neizrečenom nježnošću svoju majku, svoju ljubu i svoje čedo ljubi. On i tuđeg starca svojim djedom, tuđu staricu bakom, tuđeg muža stricem, tuđu ženu strinom, tuđeg vršnjaka bratom, tuđu mladu snahom, tuđu dievu sekom i sve Slavjane svojim rodnom zove. Zato mu i jest kuća otvorena i stol za svakoga prostrt. On je rođen govornik i rođen pjesnik, nit mu treba kao nekim narodom, svetih škrinjah da svog roda uma blago čuva. On pjeva i ne znade kako. Jedan pjeva, a drugi odpjeva, te mu tako pjesme od ustah do ustah u neumrlost prelaze.«¹³

I dok se tvrdi: »Neima plemena pod nebom, koje bi se kao Slavjan između sebe ljubilo«, tom istom književno apstrahiranom slavenstvu i Slavjanu upućuje se uporni poziv na slogu! U takvoj popularnoj, pučkoj književnoj logici i optici, uzrok slavenske nesloge ne može ležati među samim Slavenima nego prije svega u neslavenskom, tuđem svijetu. Činjenica da su Ćiril i Metodije u svome radu i pohodu morali svladavati ometanja koja su dolazila s njemačke strane, izvršno se uklapa u uzbudljivu pučku interpretaciju borbe između pozitivnoga slavenstva i negativnoga neslavenstva, zapada uopće, u 19. stoljeću.

Životni put Ćirila i Metodija ukazuje se kao uzbudljiva priča o putovanjima, polemikama, o podlostima što dolaze isključivo od tuđinaca, Neslavena, priča o utamničenju nevinoga Metodija, o svetačkom životu i osami, o nadahnuću u kojemu se Ćirilu ukazuje slika s trideset i osam slavenskih slova (u ruskoj knjižici tome nadahnuću prethodi post od četrdeset dana.¹⁴ Kao sastavni dio omiljelih priča o iskušavanjima svetoga čovjeka, pjeva se i pripovijeda o ponudi lijepe i bogate djevojke visokoga roda mladomu Ćirilu, on otklanja ponudu kojoj obični smrtnik ne bi odolio i povlači se u manastirsku samoću okrenut isključivo knjigama i Bogu.

¹²J. Marić, *Propovied prigodom tisućnice slavenskih apostola sv. Ćirila i Metoda*, »Zagrebački katolički list« br. 28/1863. Tečaj XIV, 219.

¹³J. Marić, navedeno djelo, 221.

¹⁴»*Sveti Ćiril i Metodij, apostoli slavenski*«, navedeno djelo, 20.

Kad se Ćiril po drugi put povlači u samoću, nakon uspješnoga putovanja Kozarima, to se tumači pučki i poučno-tendenciozno s uvođenjem na scenu glavnog književnoga krivca za crkveni raskol.

U »Govoru u slavu slavenskih apostola sv. Cirila i Metoda. Govorio ga Milko Cepelić dne 5. srpnja 1881, u sjemeništnoj crkvi« u Đakovu, Ćirilovo povlačenje u osamu motivira se pojavom Fotija. U sferi pučkih književnih tekstova, sve do danas, Fotije se javlja i opisuje kao pučki književni negativac prvog reda, pa se odsustvo povijesnog mišljenja nadomješta pripovjedački uzbudljivim oličenjem svih uzroka crkvenog raskola u jednom liku:

»U Carigradu je pako nesretni Focij nesretno kolo jur zaigrao bio, a Konstantin poznavajući slavičnog tog nesretnika a da tu nesreću ne gleda povuče se opet u samoću, gdje je trajao dane u molitvi i nauku. Metod pako, slijedeći brata, odbi Focijem ponudjenu nadbiskupsku čast i zadje u manastir, gdje je očikao da ga providnost božja skupa s bratom pozove na plemeniti rad u slavenski sviet. I nije dugo čekao.«¹⁵

Biografija se pripovijeda puku tako da njeni protagonisti očekuju svoju već poznatu i zadanu sudbinu. U toj se književnoj funkciji navješćivanja zbivanja javlja i san u kojemu sedmogodišnji Konstantin između ponuđenih djevojaka izabire najljepšu, Sofiju, inkarnaciju mudrosti; cijeli će se njegov život ukazati kao potvrda vjerodostojnosti sna, svomu izboru ostat će vjeran do kraja života.

U ruskoj, petrogradskoj knjižici pripovijeda se život braće s gledišta već u njihovo vrijeme postojećega antagonizma između Rima i Carigrada. Knez Rastislav razmišlja komu da se obrati i savjetuje se s drugim slavenskim knezovima, otkud da pozove svećenike, iz Rima ili iz Carigrada:

»I sudili oni: Rimskij papa sь Njemcami blizokь; njemeckie svjaščenniki ego že postavljenija, on ihъ i dastъ vь Moraviju, a vь Carьgradje njetъ pristrastija, da i Slavjanъ tamъ bolъše znajutъ – krugomъ Carьgrada estъ slavjanskija selenija. Možetъ bytъ najdutsja u Grekovъ svjaščenniki takie, čto umjejutъ govoritъ po slavjanski.«¹⁶

Kaže se izrijekom da u Carigradu nema pristranosti, dok se na samom početku opisuje kako je Vizantija, Konstantinopol odnosno Carigrad, novo sjedište crkve

¹⁵M. Cepelić, *Govor u slavu slavenskih apostola sv. Cirila i Metoda*. »Glasnik biskupija bosanske i sriemske. U Đakovu, 31. srpnja 1881.« br. 14, Tečaj IX, 142-143.

¹⁶»Razmišljali su oni: rimski je papa blizak s Nijemcima; on je i postavio njemačke svećenike, on ih je uputio u Moravsku, dok u Carigradu nema prisutnosti, i Slavene tamo bolje poznaju – oko Carigrada su slavenske naseobine. Možda će se među Grcima naći svećenici koji govore slavenskim jezikom.« Sveti Ćiril i Metodije, apostoli slavenski. Nav. dj, 19.

postalo bogatije i ljepše od staroga Rima («I skoro stala novaja stolica bogače i krasivjee staroga Rima.»)¹⁷.

Pozivanjem na slavensku slogu prilikom slavljenja Ćirila i Metodija, indirektno se priznaje i govori o odsutnosti sloge, pa se na taj način neizravno motivira potreba da se ona zaziva u stihu i prozi. Međutim, o neslozi, jalu i mržnji piše se i direktno. U propovijedi Milko Cepelić (1881) poziva:

»... sa svetim zanosom poskočimo u jedinstveno ono kolo, što se danas u Rimu zaigralo, poskočimo i pokažimo svietu, da ne postoji više ona: da gdje su dva Slavena, tuj su tri pameti...«¹⁸

Ako povežemo pučku književnu idealizaciju Slavena iz propovijedi Josipa Marića 1863. god. s izrekom tiskanom 1881. godine: »Gdje su dva Slavena, tuj su tri pameti« tj. tri mišljenja, jer je jedan od dvojice Slavena prevrtljivac, vidjet ćemo da se u književnu idealiziranu sliku Slavena i slavenstva ne sumnja ne stoga što bi, na primjer, Josip Marić vjerovao da je sve tako idealno kao što propovijeda, svi znaju kao i on pravo stanje stvari, ali usprkos znanju i poznavanju ispisuju idealizaciju slavenstva i južnoslavenstva zato što je u hrvatskom 19. stoljeću upravo to način ispisivanja idealnog idejnog programa. Zato Milko Cepelić ne dolazi u kontradikciju s Josipom Marićem, svećenikom i autorom nekoliko poznatijih domorodnih pjesama (niti je Josip Marić u kontradikciji s realnošću) pa Milko Cepelić piše dalje:

»... oj i danas i danas mržnja, sebičje i nesloga nas kolju, kolje nas ljuta zloba i jal - kolju nas tuđinskom krvi našem zdravlju uciepljene.«¹⁹

Zajednička je obojici kao i mnogim drugim obrazovanim autorima koji u 19. stoljeću pišu za puk, ali i pučkim autorima, predodžba o bezgrešnom slavenstvu; krivnja za neslogu i jal prebacuje se na »tuđine« tj. na sve ostale koji nisu Slaveni, a zarazili su Slavene: »mržnjom, sebičnošću, neslogom, zlobom, jalom« i to - krvnim putem! Prebacivanje uzroka razdora i nesloge na drugoga tj. traženje uzroka izvan onih među kojima se nesloga očituje, predstavlja pučko književno rješavanje društvenih i političkih problema isključivo svođenjem na etičku podlogu, postupak karakterističan za pučko štivo prve i druge polovice 19. stoljeća. Usporedba s ucjepljivanjem loših svojstava Slavenima direktno u krv, tj. krvnim miješanjem, postat će u XX stoljeću realno opasno mišljenje s pogubnim posljedicama.

U odnosu na slavensku zajednicu, čitav zapadni svijet ukazuje se kao tuđinski i neprijateljski. Već je i ravnodušnost zapada manifestacija njegova neprijateljstva

¹⁷Sveti Ćiril i Metodije, *apostoli slavenski*, navedeno djelo, 1.

¹⁸M. Cepelić, navedeno djelo, 144. Navedena rečenica M. Cepelića završava nadom u spas ne samo slavenstva, nego i »raztrovanog zapada«: »... pokažimo svietu, da će na temelju vjere Kristove slavenski rod znati preporučiti sebe i spasiti raztrovani zapad. Amen.«

¹⁹M. Cepelić, navedeno djelo, 144.

u vrijeme dok južnoslavenski svijet vodi krvavu borbu s Turcima čineći tako obrambeni zid kršćanstva.

Slavljenje djela Ćirila i Metodija bilo je prilika da se zapjeva i zabugari nad sudbinom i nepriznatim zaslugama slavenskoga svijeta za čitav zapadni kršćanski svijet. Ne samo u stihu nego i u prozi susreće se najčešća formula 19. stoljeća da se ginulo: »za krst časni i slobodu zlatnu«.

O porijeklu sprege: »časni krst« u srpskim narodnim pjesmama napisao je značajnu raspravu Miodrag Popović i pokazao mitsko korijenje te sprege i prijelaz kad se ona vezuje uz kršćanstvo i kršćanski simbol »časnog krsta« u koji su bile ugrađene čestice drveta na kojemu je Isus bio razapet. Formula: »za krst časni i slobodu zlatnu« vezivala se i rezonirala u 19. stoljeću, uz borbeni i stradalnički položaj južnoslavenskih naroda, pa se pokazuje da »časni krst« u sprezi sa »slobodom zlatnom« vezuje i u hrvatskom 19. stoljeću pored kršćanskih i druga značenja: ratnička, borbena i herojska koja je imao raniji poganski krst.²⁰

Iz daleke mitske podloge, ova književna deseteračka krilatice 19. stoljeća vodi u stvaranje novoga mita o specifično slavenskom kršćanstvu žrtvovanom za nesmetani kulturni napredak zapadnoga svijeta. Upotreba sprege: »za slobodu zlatnu« u Hrvata nije podrazumijevala drugu slobodu osim one od Turaka. Srpski narod, međutim, dižući početkom 19. stoljeća ustanke protiv Turaka, počinje se boriti za oformljivanje svoje samostalne državne zajedice.

Pod devizom hrvatskoga 19. stoljeća: »Prosvjetom k slobodi!« opjevani su Ćiril i Metodije kao najveći slavenski prosvjetitelji. U kalendaru »Dragoljub« piše Janko K. Tombor 1863. godine da je slavljenje Ćirila i Metodija prilika da se odgovori na pitanje koliko danas ljubimo svoj jezik pa autor poziva na ugledanje u ono daleko vrijeme kad je papa Ivan VIII dozvolio upotrebu slavenskoga jezika u crkvenome obredu, to je doba:

»... u koje bi se i danas valjalo ugledati, kad se pita kako danas ljubimo mi svoj jezik, davajući svakomu i ružnomu pred njim prednost.«²¹

Tombor primjećuje da 'slavenskim apostolima' prije proslave tisućnice nije ukazivano dovoljno pažnje i poziva: »da bi se odsele veća slava davala kod nas našim svetim apoštolima«. Tombor nije jedini autor koji popularizirajući djelo Ćirila i Metodija, uspoređuje poganstvo sa sljepilom, a prihvaćanje vjere u trojedinog Boga kao prosvjetljenje s kojim od Boga stiže preko Ćirila i Metodija - slavensko pismo i, nedjeljivo od pisma, stiže svjetlost evanđelja.²²

²⁰M. Popović, navedeno djelo, 102.

²¹J. Tombor, *Zasluge sv. Ćirila i Methoda za slavenske narode*. »Dragoljub, Hrvatski koledar za godinu 1863.« Uredio: Gjurio Stjepan Deželić. U Zagrebu, 67. i J. K. Tombor: *Pjesma na dan Svet. Cyrilla i Methoda*.

²²Usporedi npr. propovijed J. Marića.

U stihovanoj: »Svetoj priči o solunskoj braći 'slavjanskim apostolima' sv. Cirilu i Metodu. Izpjevao J. T. u Zagrebu. Tiskom Dragutina Albrechta 1863.«, autor je Janko Tombor, iz oduševljenja za slavensko bogoslužje javlja se zamisao dvostrukoga obreda nad Ćirilovim grobom u Rimu. Kad je formalni obred završen, dakle, nakon pape, slijedi još jedan neformalni obred koji je silno obradovao Ćirilovu dušu:

A kod groba, kad već pokop minu;
 Poklekoše tužni učenici,
 I pokleče bratac pokojnikov
 Te za dušu mila pokojnika
 Izmoliše molitvu slavjansku
Opjevaše slavjensko opielo!
 A u raj u duša Ćirilova
 Kod Boga se milo radovala,
 Nad slovjenskom zemljom lepetala.²³

Autor: »Svete priče o solunskoj braći« registrirao je za naše krajeve značajnu mogućnost i usmenog širenja riječi slavenskoga kršćanskog bogoslužja:

Kažu meni, istina je živa,
 Da imade u Primorju sljepac,
 Što sav misal na pamet nauči,
 Pak ga slovi od same miline,
 Tko ga čuje, pobožno ga sluša,
 A što sljepcem umnim se omili,
 Omili se i narodu svemu!²⁴

Slijepac se u ovom slučaju javlja kao simbol usmene narodne pjesme i kao simbol starine slavenskoga bogoslužja:

Liepo moje primorje hrvatsko!
 Ponosi se Senju na kamenju!
 Pred slovjenskim katoličkim svietom
 Ponosi se svojim starim pravom
 Povladjenim tisućom godinah
 A branjenim pobožnošću puka
 I njegovih svijestnih vladikah!²⁵

²³(J. T.) Janko Tombor, *Sveta priča o solunskoj braći 'slavjanskim apostolima' sv. Cirilu i Metodu*, Zagreb 1863, 23.

²⁴J. Tombor, nav. dj, 26.

²⁵J. Tombor, nav. dj, 25.

Autorstvo: »Svete priče o solunskoj braći« pripisano je Ivanu Trnskom zbog pogrešnog čitanja inicijala: »J. T.«, međutim, ne samo da inicijali imena nisu tiskani kao: I. T., nego se iz stihovane pripovijesti može zaključiti da ju je napisao svećenik koji koristi priliku da opjeva značenje monogamije koja je nedjeljiva od kršćanstva, stoga Metodije izgovara sljedeću pouku uz vjenčanje Borivoja i Ljudmile:

Kao što Bog nam jedno srce stvori,
Da je srcu jedno srce dosta,
Jedno samo, ali cjelovito!
A kad srcem titrat ti se hoće,
I preljubiš, il jih više ljubiš
Onda ljubav vriedjaš i žalostiš,
Pak nastaje zazor i sramota,
Težka kletva, gnjev i srdžba ljuta.
S toga sveta crkva Isusova,
Spaja druge za viek jim vaskolik.²⁶

Svi prigodni poučni tekstovi u stihu i prozi koji u 19. stoljeću slave Ćirila i Metodija, slave u prvom redu širenje vjere, a zahvaljujući vjeri i širenje pismenosti među Slavenima. Za pučke književne tekstove koji nastaju sve do danas, karakteristično je odsustvo procesa sekularizacije mišljenja pa ne samo da se religija ne dijeli od ostalih manifestacija društvenoga, gospodarskoga i kulturnoga života, nego se pomoću nje nastoje objasniti zbivanja svjetovnoga života. Iako je proces sekularizacije prisutan i djelatan u 19. stoljeću, očituje se i u popularnim domorodnim pjesmama nastalim u razdoblju ilirskog pokreta, značajna je za hrvatsko 19. stoljeće deviza: »Vjerom i prosvjetom k slobodi!« koja predstavlja u stvari varijantu deseteračke sintagme: »Za krst časni i slobodu zlatnu«.

Slavljenju Ćirila i Metodija u hrvatskim krajevima u 19. stoljeću priključio se i srpski pravoslavni svećenik i pjesnik iz Dalmacije - Jovan Sundečić (1825-1900) koji je bio gorljivi pobornik hrvatskog i srpskog jedinstva. Svoja je djela štampao tako da je isti tekst na jednoj strani bio otisnut latinicom a na drugoj strani ćirilicom; 1889. god. Matica hrvatska izdala mu je: »Izabrane pjesme«. Pjesma Jovana Sundečića: »Poziv i molitva« 1863. godine obraća se slavenskim apostolima s molbom da u Boga izmole slogu:

²⁶J. Tombor, nav. dj, 33.

Molite ga još da slogu
 Slogu cigli spas Slavenstvu,
 Ciglo sredstvo, kojim mogu
 Teč Slavjani k svom prvenstvu,
 On useli nam' u grudi,
 I izmieni zle nam čudi.
 /.../
 Molite ga, Božji slugo!
 Vi svjetila sveg Slavjanstva!
 Vi svjedoci naše tuge!
 Naši spasi od poganstva!
 Sveti Ćiro sa Metodom,
 Bog svud bio s vašim rodom!²⁷

Nedugo zatim Sundečićeva pjesma ušla je u: »Pjesmaricu rado pjevanih pjesamah. Sabrao Gjuro Stj. Deželić. u Zagrebu 1865. Naklada i tisak Dragutina Albrechta« što je očiti znak da je pjesma bila zapažena i popularna. Pozivajući da svi krenu na Velehrad, Jovan Sundečić pjeva o duhovnom slavenskom zajedništvu:

Tamo, tamo, duhom jedni
 Svi u skupu da kleknemo
 pa da u glas (kao žedni
 S neba rose) uskliknemo
 Otcem našim, našu vruću
 Molbu iz srca izviruću.²⁸

Sa slovenske strane za proslavu tisućnice Ćirila i Metodija izdao je dr J. R. Razlag 1863. godine u Grazu: »Pěsmaricu« s jugoslavenski orijentiranim izborom pjesama i pjesnika: slovenskih, hrvatskih i srpskih. Razlag je bio za približavanje slovenskoga jezika hrvatskomu jeziku, a predlagao je čak da se i prilozi u slovenskom almanahu objavljuju jednim dijelom na ćirilici.²⁹

U predgovoru zbirci piše:

»Naš jugoslavenski narod ima obilo junaških in domorodnih pěsmi, ktere že od nekđaj veselo razlegajo se po hribih i dolinah, ter tudi po dvorinah izobraženih mestjanov. Nabral sam jih torej lěpo rokohvat, da bodo milodišeča katica za tisočlětnico slovenskih blagověstnikov sv. Ćirila in Metoda, da bode še vročēja naša vroča ljubezen do domovine in cesarja.«³⁰

²⁷J. Sundečić, *Poziv i molitva*. u »Pjesmarici rado pjevanih pjesama« Zagreb 1865, 181.

²⁸J. Sundečić, nav. dj, 179.

²⁹*Zgodovina slovenskega slovstva II. Romantika in realizem I*. Uredil: Lino Legiša. Ljubljana 1959, 232.

³⁰*Pěsmarica*. Na svetlo dal Dr. J. R. Razlag, odvetnik v Brežicah na Slovenskem. V Gradcu 1863. Natisnol Jožef A. Kienreich, 208 str. Predgovor, 6.

Na prvoj stranici nakon naslovne, Razlag uvrštava pjesmu: »Jugoslovenkam« od Jovana Sundečića, a na sljedećoj je stranici pjesma: »Molitev« od Simona Jenka. U zbirci su zastupljeni sljedeći hrvatski pjesnici popularnih pretežno domorodnih pjesama: Pavao Stoos, Luka Ilić Oriovčanin, Stjepan Marjanović, Ferdo Rusan, Tomo Blažek, Ljudevit Vukotinović, Ivan Kukuljević, Jure Tordinac, Aleksandar Zdenčaj, Dragutin Rakovac, Petar Preradović, Stanko Vraz, Ognjeslav Utješinović Ostrožinski.

X

Značajno je da tekstovi objavljeni u slavu 'slavenskih apostola' Ćirila i Metodija sadrže obrise južnoslavenske i jugoslavenske orijentiranosti, kao što je također značajna pojava da na vjerskom institucionalnom planu nije došlo do očekivanoga »povratka« i zbližavanja istočne i zapadne crkve; pokazalo se, naime, da unijatizam ne može postati motivacija zbližavanja.

Sažetak

U okviru ideje, ali i mita, o slavenskoj zajednici i srodnosti slavenskih naroda, došlo je u 19. stoljeću do oživljavanja značenja pojave i djela Ćirila i Metodija kojih je dvostruko bratstvo po krvi i životnom pozivu trebalo poučno predstavljati i vrhunski simbol porodične povezanosti svih Slavena.

Tisućnica Metodijeve smrti, 1885. godine proslavljena je i na pučkom književnom planu u karakterističnom institucionalnom vjerskom nadmetanju što se očitovao u popularizatorskim tekstovima o solunskoj braći. Pučka književna propaganda bila je djelatna na obje strane.

Popularizira se predodžba o bezgrešnom slavenstvu, a krivnja za slavensku neslogu /»gdje su dva Slavena, tuj su tri pameti«/ i jal prebacuje se na tuđince, na sve ostale koji nisu Slaveni a zarazili su »čistoću« slavenske duše: »mržnjom, sebičnošću, neslogom, zlobom, jalom«.

Česta formula koja se javlja u stihu i prozi 19. stoljeća: »Za krst časni i slobodu zlatnu« vezuje i u hrvatskom 19. stoljeću pored kršćanskih i druga značenja: ratnička, borbeno i herojska koja je imao raniji poganski krst, o čemu je pisao Miodrag Popović u knjizi: »Vidovdan i časni krst« /Beograd, 1976./ . Karakteristična deviza: »Vjerom i prosvjetom k slobodi!« predstavlja, u stvari, varijantu desetaračke sintagme: »Za krst časni i slobodu zlatnu!«.

Značajno je da tekstovi objavljeni u slavu Ćirila i Metodija sadrže obrise južno-slavenske i jugoslavenske orijentiranosti.

Summary

19 CENTURY POPULAR TEXTS WHICH HONOUR
THE 'SLAVIC APOSTLES' CYRIL AND METHODIUS

With the idea and the myth of the unity and kinship of Slavic peoples the nineteenth century saw the revival of interest in the appearance and achievements of Cyril and Methodius. Their double brotherhood based on blood as well as vocation was an instructive example and the highest symbol of the family ties between all Slavs.

In 1885 the millenary of Methodius' death was celebrated in popular literature by characteristic institutional religious competition manifested in popular texts about the brothers from Thessalonica. The propaganda of popular literature was successful on both sides.

The idea of the purity of Slavic unity was popularized while the Slavic disunion (»gdje su dva Slavena, tuj su tri pameti« = where there are two Slavs there are three minds/opinions) and envy was blamed on foreigners, on all others who were not Slavs who have poisoned the purity of the Slavic soul by »hate, selfishness, disunity, malice and envy«.

A formula which frequently occurred in nineteenth century verse and prose: »Za krst časni i slobodu zlatnu« (For the honorable cross and golden freedom) contained not only Christian but other meanings as well: military, combative and heroic, which were connected with an earlier pagan cross. This can be seen in Miodrag Popović's book »Vidovdan i časni krst« /Beograd, 1976/. A typical slogan »Vjerom i prosvjetom k slobodi« (Through faith and enlightenment to freedom) is a variant of the decasyllabic syntagm »Za krst časni i slobodu zlatnu«.

It is important to note that texts honouring Cyril and Methodius contain some reflections of the South Slavic as well as Yugoslav orientation.

Izvorni znanstveni članak

Primljeno: 18. studenoga 1985.

Autor: Divna Zečević

Zavod za istraživanje folkloru,
Zagreb